

БЕЛАРУСКІ КАЛЕКЦЫЯНЕР

ЛІСТАПАД 1992г.

№3 /7/ Кошт 5 рублёў

110-я ўгодкі Якуба Коласа

Філатэлістычнае ўшанаваньне памяці песьняра

У маёй філатэлістычнай калекцыі, прысвечанай народнаму песняру Беларусі, самымі цікавымі з'яўляюцца два канверты ад лістоў, высланых Якубам Коласам у 1937 годзе ў Маскву на імя рускага паэта і перакладчыка твораў беларускай літаратуры С. М. Гарадзецкага. Зваротны адрас на іх напісаны аўтарам: „БССР, Минск, Академия наук" і характэрны подпіс: „Я. Колас".

У сучасных паштовых выпусках маюцца дзве маркі, тры канверты, адна паштовая картка, тры спецыяльныя штэмпелі.

У 1957 годзе Міністэрства сувязі СССР выпусціла малафарматную марку з партрэтам паэта ў абрамленні беларускага арнаменту, каласоў жыта і адлюстравання кнігі. Надпіс на марцы: „Якуб Колас — народный поэт Белорусской ССР. 75 лет со дня рождения".

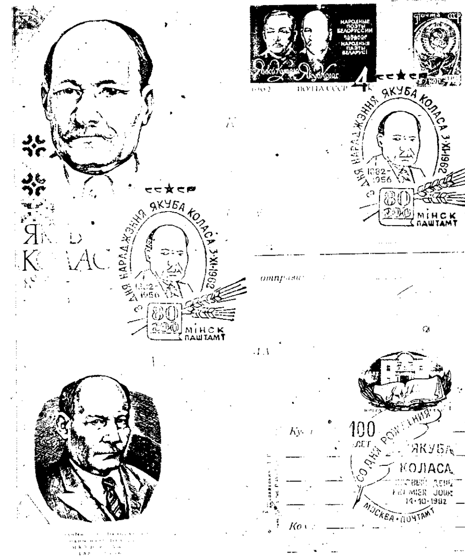
Праз 5 год у гонар 80-годдзя з дня нараджэння песняроў Беларусі — Якуба Коласа і Янкі Купалы выпушчана марка з партрэтамі абодвух літаратараў і канверт з партрэтам Якуба Коласа, беларускім арнаментам і подпісам. Гэта дата была адзначана спецыяльным гашэннем карэспандэнцыі юбілейным штэмпелем з тэкстам на беларускай мове: „80 год з дня нараджэння Якуба Коласа. 3.11.62. Мінск. Паштамт" і малюнкам партрэта пісьменніка, каласоў жыта і кнігі.

Да 90-годдзя Якуба Коласа выйшаў паштовы канверт з партрэтам песняра, выкананым вядомым мастаком А. Яр-Краўчанкам.

У гонар 100-гадовага юбілею Якуба Коласа ўпершыню ў практыцы савецкай пошты беларускаму паэту была прысвечана авіяпаштовая картка з арыгінальнай маркай, адлюстраваўшай дом пісьменніка, што знаходзіцца на тэрыторыі Акадэміі навук Беларусі і дзе зараз размешчаны яго музей. У ніжняй частцы паштовага знака — лаўравыя галіны, адкрытая кніга, на старонках якой — факсімільны роспіс Якуба Коласа. Палову своеасаблівай авальнай рамкі складае беларускі арнамент. Выхад карткі ў паштовы абарот таксама адзначаўся спецыяльным гашэннем карэспандэнцыі штэмпелем з адлюстраваннем гусінага пяра і надпісам „Почта СССР". 100 лет со дня рождения Якуба Коласа. Первый день. Москва. Почтамт".

У Мінску штэмпель быў іншым: малюнак кнігі, гусінага пяра, нацыянальнага арнаменту і юбілейнага тэксту. Выйшаў таксама мастацкі канверт з партрэтам народнага паэта Беларусі Якуба Коласа.

У 1964 годзе ў серыі канвертаў, прысвечанай архітэктурным ансамблям Мінска, выдадзены канверт з адлюстраваннем плошчы Якуба Коласа і будынкаў паліграфічнага камбіната, які носіць імя пісьменніка.

Імя Якуба Коласа носяць таксама вуліцы многіх гарадоў нашай рэспублікі, прадпрыемствы, гаспадаркі, параходы, бібліятэкі і г. д. Многія з іх маюць франкіровачныя штэмпелі (найменаванне аб'екта, адрас і г. д.), на якіх таксама адлюстравана імя паэта. Такіх прадпрыемстваў, кантор, крам на вуліцы Я. Коласа ў Мінску некалькі. Вось прыклад толькі двух такіх штэмпеляў. Упэўнены, што і ў іншых гарадох рэспублікі на вуліцах Я. Коласа можна адшукаць падобныя машынныя штэмпелі. Сярод філатэлістаў нашай рэспублікі гэтыя штэмпелі чамусьці не карыстаюцца папулярнасцю. Але ніводная тэматычная калекцыя, прэтэндуючая на паўнату, не зможа абысціся без франкіровачных штэмпелеў. Мае такі штэмпель і бібліятэка рэспубліканскай Акадэміі навук, якая носіць імя песняра. Ёсць такія штэмпелі і за межамі рэспублікі.

Вядома, што ў гады Вялікай Айчыннай вайны пісьменнік некаторы час жыў у Ташкенце. Пасля разбуральнага землятрусу будаўнікі кожнай з рэспублік узводзілі там цэлыя мікрараёны. Адна з вуліц, адноўленая беларускімі будаўнікамі, носіць імя Якуба Коласа. Безумоўна, што на гэтай ташкенцкай вуліцы размяшчаюцца розныя ўстановы, маючыя ў сваім распараджэнні франкіровачныя машыны і адпраўляючыя карэспандэнцыю са штэмпелямі з іменем Якуба Коласа.

Магчыма, філатэлістам нашай рэспублікі вядомы франкіровачныя штэмпелі з іменем Коласа з іншых гарадоў Беларусі і з-за яе межаў. Вялікая просьба паведаміць пра гэта ў рэдакцыю „Б. К." ці аўтару гэтага матэрыялу.

СССР 12.12.74 МИНСК, ЦЕНТР
ФУНДАМЕНТАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА АКАДЕМИИ НАУК БССР им. Якуба Коласа
г. Минск-центр, Ленинский проспект, 66
СССР К 008 К ПОЧТА СССР

СССР 27 03 85 МИНСК-82
220113 г. МИНСК, 113
ул. Я. КОЛАСА, 93
ФИРМЕННЫЙ МАГАЗИН-САЛОН «ЭЛЕКТРОНИКА»
ПОЧТА 0 0 5 СССР КОП

СССР 15 7 85 МИНСК, ГСП
220600 г. Минск, 52
ул. Я. Коласа, 79
Народный суд Первомайского района Минска
СССР К 010 К ПОЧТА СССР

Леў КОЛАСАЎ.

Да нашых чытачоў

Шаноўныя калегі! Прайшло ўжо даволі шмат часу з дня выхаду апошняга нумара нашай газеты. За гэты час мы атрымалі багатую пошту. Лісты самыя розныя, але ёсць некалькі агульных пытаньняў, на якія варта адказаць праз газэту.

Нам зразумела Ваша трывога за далейшы лёс газэты „Беларускі калекцыянер". Паведамляем, што зараз ёсць усё, каб працягваць выданьне газэты, вось толькі б больш вольнага часу. Бо на жыцьцё мы вымушаны зарабляць зусім іншымі справамі. Прыватная газэта залежыць шмат ад каго і шмат ад чаго, таму і трэба ставіцца да яе адпаведна.

Для тых, што прасіў дапамагчы набыць новыя паштовыя маркі Беларусі, паведамляем, што рэдакцыя распаўсюджваньнем марак не займаецца, тым больш, што ў Воршы іх няма.

Для тых, каго цікавіць паштовая марка СССР, выпушчаная да 500-х угодкаў Ф. Скарыны з наддрукоўкай слова „Беларусь", паведамляем, што наддрукоўка зроблена ў Воршы для патрэб рэдакцыі газеты „Беларускі калекцыянер". Сёньня, калі зьявіліся паштовыя маркі Беларусі, няма сэнсу працягваць наддрукоўку. Таму, калі ласка, не дасылайце нам чыстыя маркі з просьбай зрабіць яе.

Ад Вас чакаем далейшых допісаў, цікавых матэрыялаў.

Алесь СЯРОЖКІН.
Ворша.

Вяртаючыся да друкаванага

«Невядомая беларуская марка»

У „Беларускім калекцыянеры" (№№1–2) прачытаў я заметку Міхася Верацілы „Невядомая беларуская марка". „Магчыма, гэта і не паштовая марка. А якая? Кім выдадзена? Дзе? Для чаго? Што азначае скарачэньне „БНС"?" — пытаецца аўтар. Паспрабую коратка адказаць на гэтыя пытаньні. Адразу зазначу, што гэта не паштовая марка.

Аднак усё па парадку і крыху гісторыі. У 1941 годзе з часткі акупаванай немцамі Беларусі быў створаны Гэнэральскамісарыят Беларусі, які складаўся з 10 паветаў (акругаў) — Менскага, Барысаўскага, Слуцкага, Баранавіцкага, Глыбоцкага, Ганцавіцкага, Лідзкага, Наваградзкага, Слонімскага, Вялейскага і места Менска. Гэнэралькамісарам Беларусі быў прызначаны Вільгельм Кубэ.

У кастрычніку 1941 году Вільгельм Кубэ і дзеяч беларускай эміграцыі ў Празе лекар Ян Ермачэнка выдалі адозву да беларускага насельніцтва. У ёй паведамлялі пра стварэньне Беларускае народнае сампомачы (БНС) і заклікалі да згуртаваньня ў ейных шэрагах. Цэнтраля БНС знаходзілася ў Менску, у паветах і раёнах былі створаны аддзелы. Беларускай народнай самапомачы былі перададзены сродкі і маёмасьць Беларускага Чырвонага Крыжа, створанага ў ліпені 1941 г. у Менску.

Сябры БНС атрымлівалі білеты і павінны былі плаціць складкі, якія пацьвярджаліся наклейваньнем у білет маркі. Складка была 20 пфэнігаў (або 2 рублі па тагачаснаму курсу). Маркі не мелі перфарацыі і клею. Лацінскія літары ўгары маркі „ЕСВ" — гэта нямецкі пераклад абрэвіятуры „БНС".

Ян Ермачэнка быў кіраўніком БНС да красавіка 1943 г. Пасьля яго зьмяніў на гэтай пасадзе Вацлаў Івановскі, які быў адначасна і бургамістрам Менску. Пазьней зьмяніўся і назоў самой арганізацыі — яна стала звацца: Беларуская самапомач. Аддзелы яе былі таксама ў Варшаве, Бэрліне, Празе. Ваўкавыск не належаў да Гэнэралькамісарыяту, ён і ягоныя ваколіцы былі далучаны да Усходняе Прусіі. Але, відаць, і там былі нейкія суполкі БНС, таму В. Даўгоў і натрапіў на іх на Ваўкавышчыне.

А што ж уяўляла зь сябе БНС? У прыгаданай вышэй адозве зазначалася, што яе мэта — дапамога насельніцтву ў сьферы аховы здароўя і побыту, апека над бяздомнымі, хворымі, сіротамі, пацярпелымі ад вайны. А як яно было на самой справе? Як вядома, акупанты (і не толькі нямецкія) шчодрыя на абяцанкі, але скупыя на дапамогу галодным і бяздомным. І таму апошнім даставаліся толькі крошкі.

Вось, здаецца, і ўсё, што я змог адказаць на пытаньні ў заметцы спадара Верацілы.

А. ТРАЯНОЎСКІ,
гал. рэдактар
„Беларускае крыніцы".

Манэтавы скарб з пляцу Волі ў Менску

За сваю шматпакутную, блізу 200-гадовую гісторыю комплекс будынкаў на пляцы Волі пад сучаснай нумарацыяй 19/21 шмат пабачыў, шмат перажыў, перацярпеў. Гэтыя шэрыя, часам зусім непрыглядныя помнікі грамадзянскай архітэктуры часта мянялі свой выгляд, гаспадароў. Так адбылося і з гэтымі 2- і 3-павярховымі мураванымі дамкамі, якія будаваліся на ўжо сфармаванай пляцоўцы ў самым цэнтры Верхняга рынку замест існаваўшых тут раней драўляных. І адбудоўваліся яны не адразу, а на працягу паўсотні, а то і болей гадоў. Зараз існуе два будынкі, а раней, верагодна, было тры, а таксама два ці нават болей дворыкаў, якія мелі замкнёную структуру. Дворык, які захаваўся да нашых часоў, захапляе сваёй утульнасьцю, нестандартнасьцю, негледзячы на тое, што яго ператварылі ў вялікі сьметнік. Зь яго адкрываецца добры выгляд на вежы былога касьцёла бэрнардынаў, якія ў сонечнае надвор'е нібы плывуць разам з невялічкімі хмаркамі па небе неяк асобна ад касьцёлу. З боку былой Касмадзем'янкаўскай вуліцы (зараз не існуе) будынак ахоплены галерэяй, на якой раней, відаць, ішоў ажыўлены гандаль разнастайнымі таварамі, рамантаваліся і вырабляліся розныя рэчы хатняга ўжытку. Тая частка комплексу, што выходзіла на пляц Волі, была пашкоджана пад апошняй вайны і разабрана посьля яе. Таму і фасад тут зусім незразумелы, нейкі шэры, нязграбны.

Не пашанцавала гэтаму цікаваму комплексу і ў апошнія гады. Другая лінія мэтро прайшла якраз пад ім, і ён пачаў на вачах пакрывацца павуціннем шчылін і ледзь не развалі́ўся. Але мэтрабуд, замятаючы сьляды сваіх злачынстваў, заліў ледзь ня ўсе сутарэньні бэтонам, атынкоўвае шчыліны і ўжо на працягу чатырох год спрабуе фарбаваць яго ў розныя колеры.

У 1989 г. пачаліся комплексныя навуковыя дасьледваньні помнікаў, якія складаюцца з вывучэньня помнікаў у гістарычным, архэалягічным і архітэктурным плане. Іх праводзіў Беларускі рэстаўрацыйна-праектны інстытут. На вялікі жаль, архэалягічныя досьледы па розным прычынам не былі скончаны. Было закладзена і выканана сем шурфоў. Мэтай шурфоўкі было вывучэньне стану падмуркаў будынкаў, іх складанай гісторыі, а таксама культурнага (архэалягічнага) пласта. Знойдзеныя ў шурфах рэчы і фрагмэнты разнастайных шкляных, керамічных, фаянсавых, кафляных вырабаў датуюцца к. XYI–XX ст. ст. Падобныя знаходкі часта сустракаюцца пры раскопках Менска і іншых беларускіх гарадоў і мястэчак.

З найбольш старажытных варта згадаць донца шкляніцы з налепным валікам, якое можна аднесьці да першай паловы XYII ст. Шмат было ў шурфах рознага аптэкарскага і парфумэрнага начыньня канца XYIII – пачатку XX ст. ст. Зараз гэты посуд перададзены ў Музэй гісторыі мэдыцыны Беларусі, што ствараецца ў Менску. Найбольшая колькасьць рэчаў была знойдзена ў шурфе №2, які быў разьбіты каля паўднёвай сьцяны, зьлева ад уваходу ў двор. Але самая цікавая знаходка – гэта скарб манэтаў другой паловы XIX – пачатку XX ст., знойдзены ў гэтым шурфе на глыбіні 60–160 см ад дзённай паверхні, у амаль квадратнай драўлянай канструкцыі. Яна была складзена з дошак, якія мацаваліся ўнутры слупкамі, што стаялі па кутах. Канструкцыя мела памеры 140–120–60 см і была запоўнена разнастайным сьмецьцем XIX–XX ст. ст. Драўляная канструкцыя разьмяшчалася адразу пры ўваходзе ў двор, на адлегласьці 80 см ад паўднёвай сьцяны. Паміж імі была адмостка з камянёў памерамі 10–25 см.

Скарб налічваў звыш трох сотняў манэтаў вельмі дрэннай захаванасьці. Увогуле, знаходка скарба, які б ён ні быў, заўсёды назвычайнае здарэньне.

Вынікі папярэдняга агляду знаходкі былі надрукаваны ў газэце „Добры вечар" (26.11.1991). Вашай увазе прапануюцца больш поўныя і падрабязныя зьвесткі аб яго складзе:

РАСЕЙСКАЯ ІМПЭРЫЯ

Намінал	Год		Колькасць асобнікаў
3 капейкі	1914		1
-"-	1xxx		1
5 капеек	1867		2
-"-	1868		3
-"-	1877	СПБ	10
-"-	1878	СПБ	9
-"-	1869		4
-"-	1869	ЕМ	1
-"-	1867–69	ЕМ	1
-"-	1870		9
-"-	1870	ЕМ	4
-"-	1871	ЕМ	6
-"-	1872	ЕМ	5
-"-	1873	ЕМ	2
-"-	1874	ЕМ	4
-"-	1875	ЕМ	10
-"-	1876	ЕМ	1
-"-	1876	СПБ	1
-"-	1876		7
-"-	1867–76	ЕМ	8
-"-	1870–76 ЕМ		3
-"-	1879	СПБ	7
-"-	18/6 ці 7/9		2
-"-	1870–79		4
-"-	18/7 ці 8/0		2
-"-	1880	СПБ	15
-"-	1881	СПБ	13
-"-	1880–81	СПБ	6
-"-	1867–81		10
-"-	1911	СПБ	23
-"-	1912	СПБ	2
-"-	1911–12	СПБ	1
-"-	1867–1912	СПБ	1
-"-	1867–1916		105
-"-	1916 (?)		1

СССР

1 капейка: 1936, 1938, 19xx (2 асобнікі);

2 капейкі: 1930, 1935, 1940, 194x, 1952, 19xx (6 асобнікаў);

3 капейкі: 1939 (2 асобніка), 194x, 19xx (3 асобнікі);

5 капейкі: 1923, 1933, 1931–33, 1938 (2 асобнікі), 1936–57;

5 капейкі: 193x, 1940, 1949, 19xx;

10 капеек: 1923, 1933, 1931–33, 1938 (2 асобнікі), 1936–57;

2 ці 10: 1923, 1933, 1931–33, 1938 (2 асобнікі);

15 капеек: 1931–33 (3 асобнікі), 1935, 1939, 1945, 1948, 1936–57;

20 капеек: 1933, 1935 (2 асобнікі), 1936, 1943, 1945, 1948 (2 асобнікі).

НЯМЕЧЧЫНА

5 пфэнігаў 1940–1944;

10 пфэнігаў 1940–1945;

50 пфэнігаў 1923–1936.

Там жа быў знойдзены нямецкі крыж „За вайсковыя заслугі", які ўяўляе сабой мальтыйскі крыж з двума дыяганальна перакрыжаванымі мячамі і са свастыкай у вянку ў цэнтры.

Такім чынам, усяго было знойдзена 339 манэтаў: зь іх 285 медных Расейскай Імпэрыі, 51 – савецкая, 3 – гэрманскія. На двух медных расійскіх пяцікапеечных манэтах папярэднія ўладальнікі па краю манэтнага поля зрабілі насечкі (магчыма, напільнікам). Цікава, што сярод медных манэтаў Расейскай Імпэрыі толькі дзьве былі трохкапеечныя. Калекцыянераў, пэўна, зацікавіць параўнаньне раскладу гэтых манэтаў па гадах (адлюстроўвае склад грашовага абароту сярэдзіны другога дзесяцігоддзя XIX ст.) з агульнай колькасьцю пятакоў, адбітых у гэтыя гады на манэтных дварах Екацярынбурга і Санк-Пецярбурга (дадзеныя ў тысячах паводле: STANDARD CATALOG OF WORLD COINS. -- 10TH ED. BY CH. L. KRAUSE & C. MISHLER. -- IOLA. WISCONSIN. 1984. - P. 1728):

ГАДЫ		1867	1868	1869	1870	1871	1872	1873
М.ДВОР	ЕМ	1459	23019	20277	21158	6304	11890	13052
	СПБ	44[1]	821	942	28			
ГАДЫ		1874	1875	1876	1877	1878	1879	1880
М.ДВОР	ЕМ	12879	19624	5329				
	СПБ			4655	7184	12542	14652	6773
ГАДЫ		1881	1911	1912	1916[2]	1917[2]		
М.ДВОР	ЕМ							
	СПБ	13824	3800	2700	8000			

1. У 1867 г. на Санкт-Пецярбургскім манэтным двары было выраблена вельмі мала пяцікапеечных манэтаў: усяго вядома 44 асобнікі.

2. У 1916–17 г. г. манэты адбіваліся без адзнакі СПБ.

Нягледзячы на дрэнную захаванасьць манэтаў, пры іх вывучэньні высьветлілася, што ў скарбе храналягічна прадстаўлены манэты амаль што ўсіх гадоў выбіваньня гэтага тыпу (за выключэньнем 1917 г., калі іх вытворчасьць была нязначнай). Што да манэтных двароў, то тут трэба адзначыць, што вылучыць манэты Санкт-Пецярбургскага манэтнага двара 1867–71 г. г. у комплексе не ўдалося. Сярод пяцікапеечных манэтаў больш за ўсё асобнікаў 1911 г. (23), 1880 г. (15), 1881 г. (13), 1870 г. (13).

Наяўнасьць у скарбе значнай колькасьці медных пяцікапеечных манэтаў (83%) сьведчыць аб наўмысным зьняцьці іх з абарачэньня. Разам з тым вылучаныя тры групы манэтаў (Расейскай Імпэрыі, СССР і Германіі) даюць магчымасьць казаць аб двух верагодных этапах складаньня ўсяго комплексу: 1) асноўная частка яго – медныя расейскія манэты – была зьнята з абарачэньня ў гады Першай сусьветнай вайны; 2) астатнія манэты склалі комплекс на пачатку 1950-х гадоў.

Трэба адзначыць, што гэта ўжо ня першая знаходка расейскіх медных манэтаў у Менску. Напрыклад, толькі ў апошні час сталі вядомы скарбы: у раёне чыгуначнай станцыі „Таварная" (знойдзены ў 1975 г.), побач з вуліцай Нямігай (1980 г.), каля пл. Волі (1986 г.), на Траецкім прадмесьці (1987 г.). Аднак ні ў адным не было такой колькасьці пяцікапеечных манэтаў. Усе гэтыя цікавыя знаходкі яскрава сьведчаць аб складаным становішчы ў фінансах Расеі ў часы першай сусьветнай вайны.

На першага студзеня 1914 г. грашовая маса ў абарачэньні складалася з крэдытных білетаў на суму 1665 млн. руб. (65,2 % грашовай масы), залатых манэтаў – 494 млн. руб. (0,7 %), білетаў дзяржаўнае скарбніцы – 150 млн. руб. (6%).

Вайна дэзарганізавала грашовае абарачэньне. У першы тыдзень царскі ўрад скончыў абмен крэдытных білетаў на золата, а потым неаднаразова павялічваў эмісійнае права Дзяржбанка. Апошні фактычна атрымаў магчымасьць амаль што неабмежаванай эмісіі банкнотаў. Так, з пачатку вайны да сакавіка 1917 г. было выпушчана крэдытных білетаў на 8317 млн. руб., а Часовы ўрад зь першага сакавіка па першага кастрычніка гэтага году – на 7340 млн. руб. Калі да вайны золата, якое захоўвалася ў Дзяржбанку, амаль цалкам забясьпечвала крэдытныя білеты (Расея мела золата на 1600 млн. руб. 1 за мяжой – на 150 млн. руб., а білетаў на 1633 млн. руб.), то на першага кастрычніка 1917 г. сытуацыя зьмянілася: у Расеі захоўвалася золата на 1294 млн. руб. пры 17275 млн. руб. білетаў у абарачэньні.

Гэта прывяло да падзеньня кошту папяровых банкнотаў. Калі на пачатку 1917 г. пакупніцкая магчымасьць рубля не перавышала 45 капеек, то ў кастрычніку яна была ня больш 6–7 капеек. Насельніцтва больш не давярала рублю, і ў яго, напрыклад, напярэдадні 1916 г. асела банкаўскага срэбра на 114 млн. руб., разьменнага – на 172 млн. руб. і меднай манэты на 23 млн. рублёў.

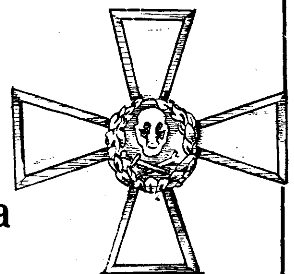
Калі яшчэ ўлічваць, што ў абарачэньні было шмат розных сурагатных грошай, то гэта яскрава сьведчыла аб фінансавым краху.

Вось такія абставіны прывялі да захоўваньня скарбаў у той час. Такім чынам, нават знаходкі скарбаў манэтаў XIX–XX ст. – даволі цікавая зьява, якая служыць добрай крыніцай па гісторыі свайго часу, яскравым сьведчаньнем працэсаў, што адбываліся ў эканоміцы Расеі.

Зьмешчаны матэрыял ня толькі дае ўяўленьне аб стане эканомікі Расеі пачатку XX ст., але дае магчымасьць чытачам паразважаць, правесьці паралелі і аналёгіі зь сёньняшнім днём.

Археолягі:
Уладзімір МІЛЮЦІН,
Зьміцер ЯЦКЕВІЧ.

Крыж Булак-Балаховіча

Кожная незалежная дзяржава мае свае ўзнагароды, якімі адзначае сваіх лепшых сыноў. Паўстае пытанне пра ўласныя ўзнагароды і перад нашай рэспублікай. Але перад тым, як сесці за распрацоўку новых узнагарод, трэба будзе зазіраць у нашу гісторыю, пашукаць там выявы нашых ордэнаў і медалёў.

Сёньня хацелася б пазнаёміць нашых чытачоў з „Крыжам Храбрых" генерала Булак–Балаховіча, які ўнёс свой уклад у незалежнасьць Беларусі.

Крыж белага металу, пакрыты белай эмальлю, памерам 35 на 35 мм. У цэнтры крыжа срэбны мэдальён, на якім выява мёртвай галавы над скрыжаваньнем мяча і паходні. Мэдальён акружаны лаўровым вянком, перавязаным у нізе стужкай.

Адваротны бок гладкі і мае парадкавы нумар.

Выказваю падзяку спадару Алесю Кузняцову за магчымасць азнакамленьня з узнагародай Булак-Балаховіча.

А. СЯРОЖКІН,
Ворша.

ФАЛЬШЫВАМАНЭЦТВА НА БЕЛАРУСІ

(Канец XVIII—другая палова XIX ст.)

Не адкрыю Амерыкі, калі скажу, што грошы зьявіліся раней, чым фальшывамантэчыкі, але храналягічная розьніца паміж гэтымі падзеямі бадай не была значнай. Гэта рызыкоўная і небясьпечная галіна чалавечай дзейнасьці не абмінула й Беларусі, дзе фальшываманэтчыкі працавалі здаўна і даволі актыўна. З гэтай нагоды можна прыгадаць падробку шылінгаў Лівонскага ордэна ў Полацку ў канцы XV ст. Уражвае і колькасьць падробленых манэтаў, блізкая да мільёна. І пазьней зьяўляліся ўмельцы, якія рабілі замахі на адну з галоўнейшых прэрагатыў дзяржавы — эмісію грошай.

Зьяўленне папяровых грошай дало новы штуршок фальшываманэцтву. Прытрымліваючыся храналягічнага прынцыпу, гаворку пачну з шклоўскай аферы, зьвязанай з падробкай асігнацый; для свайго часу яна была выключнай паводле аб'ёму вытворчасьці.

Шклоў, з 1778 г. належаў гэнэрал-лейтэнанту С. Зорычу, нядаўняму фаварыту Екацярыны II, якая не пашкадавала і пажалавала былому ўпадабанцу вельмі значную маёмасьць. Захавалася шмат сьведчаньняў сучасьнікаў аб тагачасным шклоўскім жыцьці. Наўрад ці ў межах Расейскай імпэрыі быў яшчэ адзін пан, які б паводзіў сябе, як Зорыч. Яго ўладаньні, найперш Шклоў, былі напоўнены шматлікімі асобамі: сваякамі, былымі сябрамі па службе, нахлебнікамі, расейскімі й замежнымі шукальнікамі прыгод. Неаднойчы, пры неабходнасьці адшукаць таго ці іншага прайдзісьвета, накіроўваліся ў Шклоў, дзе і знаходзілі патрэбную асобу.

Гаспадар усіх гасьцінна прымаў, усе жылі за яго кошт. Часта наладжваліся гулянкі, якія працягваліся не адзін дзень. Найвялікшы размах мелі сьвяткаваньні імянін гаспадара ў верасьні, а таксама кірмашы. У гэты час Шклоў наведвалі асобы з Пецярбургу, Масквы ды іншых мясцовасьцяў Расеі, а таксама замежныя госьці. Пагулянкі працягваліся тыднямі. Балі, маскарады, карусэлі, феервэркі, вайсковыя практыкаваньні, тэатральныя прадстаўленьні, падарункі знакамітым гасьцям і іншае патрабавала шматтысячных выдаткаў. Да таго ж, гаспадар захапляўся гульнёй у карты, і шанцавала яму не заўжды. Даволі хутка С. Зорыч апынуўся ў цяжкім фінансавым становішчы. Выдаткі значна перабольшвалі даходы. Менавіта ў такіх умовах на „дапамогу" гаспадару прыйшлі яго госьці — браты Зановічы, Марк і Анібал. Дзесьці ў 1782 г. браты прапанавалі С. Зорычу наступную камбінацыю: яны атрымліваюць у часовае кіраваньне маёнтак, за гэта яны выплочваюць усе даўгі і, акрамя гэтага, штогод прэзэнтуюць гаспадару 100 тысяч рублёў. Пагадненьне адбылося. А. Зановіч накіроўваецца за граніцу быццам для продажу маёмасьці. У лютым 1783 г. ён вяртаецца ў Шклоў.

Неўзабаве ў Шклове і навакольлі зьяўляецца шмат новых асыгнацый і распаўсюджваюцца чуткі аб тым, што яны фальшывыя. На Беларусі ў гэты час быў князь Р. Пацёмкін, якому стала вядома аб фальшывых асыгнацыях. Пры яго ўдзеле пачалося следства, вынікі якога разьбіраў Сэнат. Выявілася, што А. Зановіч прывёз з-за межаў імпэрыі блізу мільён рублёў асыгнацыямі, якія былі зроблены пры ўдзеле А. Зановіча ў Брусэлі. Спробы братоў апраўдацца не далі вынікаў. А. Зановіч абвінавачваўся ў прывозе яўна фальшывых асыгнацый, а ягоны брат ува ўтойваньні злачынства Анібала. Акрамя таго, браты былі западозраныя ў непасрэдным дачыненьні да фальшаваньня асыгнацый. Як ні дзіўна, браты Зіновічы абышліся параўнальна лёгкім пакараньнем: пяцьцю гадамі зьняволеньня ў Нейшлоцкай крэпасьці, з наступным выдаленьнем за межы Расеі. С. Зорыча ўвагуле не перасьледавалі, хаця Екацярына II была перакананая ў яго вінаватасьці. Менавіта ёй належаць словы: „Можно сказать, что две души имел: любил доброе, но делал дурное; был храбр в сражениях, но лично трус. И виноват по делу графов Зановичей о фальшивых ассигнациях".

Безумоўна, большасьць выпадкаў фальшываманэцтва ня мелі такіх значных памераў.

На зыходзе XVIII ст. у падробцы сярэбранай манэты быў абвінавачаны шляхціц в. Ягірды Ашмянскага павету М. Ласінскі.

У 1801 г. былі затрыманы шляхціцы в. Плотніца Пінскага павету Бабілэвіч і Платніцкі ў сувязі з фальсыфікацыяй манэты.

У 1802 г. была выкрыта спроба дзісьненскіх мяшчан І. Ляйбовіча і А. Ізраялевіча падрабляць чырвонцы.

Селянін мястэчка Шчорсы Навагрудскага павету Я. Калоша быў затрыманы ў 1810 г. пры спробе збыць фальшывыя рублі.

Працяглы тэрмін і вельмі прадуктыўна на ніве падробкі расейскіх асыгнацый шчыраваў І. Цэйзіг. На мой погляд, менавіта яго дзейнасьць вылучаецца, калі гэтак можна сказаць, кваліфікаванасьцю і навуковым падыходам. Гэтаму спрыяла навучаньне І. Цэйзіга на мяжы XVIII—XIX ст. ст. у Віленскім унівэрсітэце.

Мяркуючы па матэрыялах сьледства, да падробкі асыгнацый ён далучыўся ў 1804 г., калі „с болезнию серца, со страхам и печалию вырезал на мраморе часть литар для печатания и основал сторублевую форму... употреблял я всю телесную силу, трудясь безпрерывно по ночам и частию днями даже до истощения сил". Без перабольшаньня можна сказаць, што Цэйзіг і яго брат Фэлікс стварылі сапраўдную мініятурную разнагаліновую вытворчасьць, дзе выраблялiся ўсе кампанэнты і прылады будучых асыгнацый, пачынаючы з паперы. Неабходна таксама зазначыць, што падрабляліся асыгнацыі ня ўвогуле, а ішла папітучная праца па стварэньню канкрэтных грашовых папер, якія „были скопированы по годам и номерам, с примечанием даже дыр и пятен". Потым арыгіналы і копіі збываліся, але абавязкова ў розных месцах. Гэткія сур'ёзныя адносіны да справы, дазволілі „фірме" існаваць ажно да 1814 г. і пусьціць у абарачэньне асыгнацый на дзесяткі тысяч рублёў. І. Цэйзігу, акрамя брата, дапамагалі й іншыя асобы. Дарэчы, можна зазначыць, што знакаміты ў будучым мастак Я. Дамель быў таксама асуджаны за дачыненьне да справы І. Цэйзіга (не магу зараз адназначна сказаць, ці было абвінавачаньне аб'ектыўна абгрунтаванае).

У жніўні 1815 г. братам быў вынесены прысуд: „их как простолюдинов наказать в городе Слуцке (у гэты час І. Цэйзіг арандаваў фальварак Старына (Старынкі) Слуцкага павету — В. К.) кнутом по пятьдесят ударов и вырезав ноздри... сослать в каторжную вечную работу".

Дагэтуль эпізод з І. Цэйзігам я выкладаў па архіўных крыніцах, але ў 1872 г. ужо зьявілася друкаваная вэрсія прыгод Цэйзіга, якая значна адрозніваецца ад вышэйвыкладзенай. Ня ведаю, якія матэрыялы выкарыстаў аўтар, аднак у той час, як разгортвалася адысея Цэйзіга, ён быў на Беларусі. Лічу мэтазгодным выкарыстаць асобныя моманты згаданае працы.

І. Цэйзіг дэбютаваў падробкай тэатральных квіткоў у Вільні. Потым Цэйзіг відазьмяняе дзейнасьць і пачынае фальсыфікаваць асыгнацыі (апавядаецца пра яго дзейнасьць у Слуцкім павеце). Быў затрыманы і нейкі час знаходзіўся пад арыштам у Менскім астрозе, дзе здолеў заваяваць давер паліцмайстра і ўцёк разам з шваграм Цюркам. Пасьля гэтага яны апынуліся ў Вене, дзе паспрабавалі падрабляць аўстрыйскія папяровыя грошы, але вельмі хутка мясцовая паліцыя „села ім на хвост", і сваякі палічылі за лепшае зноў перабрацца ў межы Расеі, дзе зноў пачалі вырабляць фальшывыя асыгнацыі. На працягу двух год іх дзейнасьць ня мела перашкод, але аднойчы, у Кобрыне, швагра Цэйзіга пазнаў лёкай, які ведаў аб іх арышце ў Слуцкім павеце. Лёкай стаў патрабаваць 300 злотых, якія быццам бы былі вінны яму Цэйзіг і швагер. Пачуўшы адмову, лёкай прыняў захады да затрыманьня Цюрка. Неўзабаве арыштавалі і Цэйзіга. Зноў пачалося следства, падчас якога Цэйзіг выказаў шмат цікавых думак і прапаноў. Па-першае, ён марыў заняць пасаду кіраўніка манэтнага двара ці мэдальера ў Парыжы ці Лондане. Па-другое, ён выказаў пагарду да існуючых расейскіх асыгнацый, падрабляць якія было зусім няцяжка. Па-трэцяе, Цэйзіг зазначыў, што асыгнацыі яго вытворчасьці значна лепшыя за дзяржаўныя.

Далей Цэйзіг выказаў наступную прапанову: улады забясьпечаць яму добрае ўтрыманьне, а ён, з свайго боку, „устроит снаряд своего изобретения, с известным ему одному секретом, и будет делать такие кредитные билеты, что правительство может не опасаться никакой подделки". У адказ на заўвагу, што тое, што зрабіла адна асоба, можа быць зроблена іншай, ён зазначыў: „Вы не так говорите, скажите, что сделал Цэйзиг, может сделать другой Цэйзиг, и будете правы. Только дело в том, что этого другого придется долго ждать". Прапанова была адхілена.

Следства цягнулася шмат часу. Цэйзіг утрымліваўся ў Менскай турме, дзе займаўся вырабам розных дробязяў, адна зь якіх быццам была паднесена Аляксандру І пад час яго знаходжаньня ў Менску і прыцягнула ўвагу імпэратара.

Далей аўтар зазначае, што Цэйзіг быў сасланы ў Падольск, дзе працягваў займацца падробкай асыгнацый: „но подделка его стала уже такая неискусная, что никого не вводила в обман, так что власть, признавая его впавшим в детство, не преследовала его за это".

Лічу, што ня будзе перабольшаньнем назваць І. Цэйзіга каралём фальшываманэтчыкаў на Беларусі. Далей мы пабачым, што і сапраўдныя венцаносныя асобы мелі дачыненьне да фальсыфікацыі грошай: маецца на ўвазе падробка расейскіх асыгнацый у Францыі напярэдадні (і, магчыма, на пачатку) вайны 1812 г.

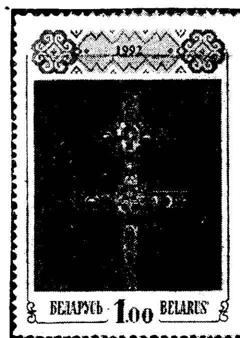
Увогуле, Напалеон у падобных справах быў ня першым і не апошнім манархам. Гісторыя з падробкай французамі расейскіх асыгнацый даволі вядомая, але, на жаль, дасканалыя і грунтоўныя дасьледаваньняў ні ў Расеі, ні ў былым СССР не праводзіліся, таму шмат што зьяўляецца спрэчным, шмат якія моманты трактуюцца з супрацьлеглых пазыцый.

Падробка пачалася ў 1810 г. у Парыжы і вялася ў абставінах надзвычайнай патаемнасьці. Аб гэтым ведалі лічаныя асобы, сярод якіх быў Напалеон. Ужо да пачатку вайны асыгнацый было падрыхтавана на мільёны рублёў. Потым яны былі ўвезены ў межы Расеі. Есьць меркаваньні, што фальсыфікацыя працягвалася ў Варшаве, Дрэздане і нават Маскве. Зараз няма магчымасьці дакладна вызначыць, наколькі гэтыя асыгнацыі распаўсюдзіліся ў Расейскай імпэрыі. Існуе думка, што ледзьве ня ўсё напалеонаўскае войска разлічваліся фальшывымі асыгнацыямі, што значную колькасьць фальшывак атрымалі асобы, якія супрацоўнічалі з французскімі ўладамі. Але, на мой погляд, больш абгрунтаванай уяўляецца пункт гледжаньня, што расейскія асыгнацыі французскай фабрыкацыі ня трапілі ў вялікай колькасьці ў абарачэньні і былі зьнішчаныя самімі французамі пад час адступленьня.

Вядомы зьвесткі аб тым, што французскія фальшыўкі былі найбольш пашыраны на тэрыторыях Беларусі і Летувы. Імі разьлічваліся французы пры адступленьні; частка асыгнацый, відаць, не была зьнішчана. Так, у часе сьледства па справе Цэйзіга быў выяўлены факт набыцьця 2 тысячаў рублёў асыгнацыямі французскай вытворчасьці ў Менску. Французскія фальшыўкі садзейнічалі, у нейкай меры, выпуску ў 1818—1819 гг. асыгнацый новага ўзору.

(Працяг на 4-й старонцы).

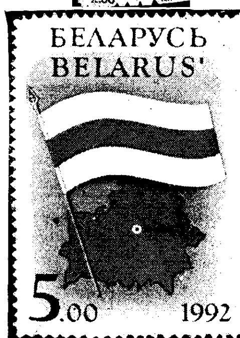
Новыя паштовыя маркі Беларусі

Бальшавіцкая Расія, праводзячы каланіяльную палітыку на Беларусі, душыла нават думку на права Беларусі мець уласныя паштовыя маркі. Сёньня, калі адноўлена незалежнасць Беларусі, адноўлены і выпуск паштовых марак Рэспублікі Беларусь.

Пошта Беларусі мае наступныя маркі: „Крыж Ефрасіньні Полацкай", „Старажытны герб Полацка", „Р. Шырма", „Дзяржаўны герб Беларусі", „Дзяржаўны сьцяг Беларусі". Дарэчы, аўтар дзвюх апошніх марак М. Купава — таленавіты мастак, якога трэба шырэй далучаць да выпуску новых марак.

Да 1000-годдзя беларускай праваслаўнай царквы быў выпушчаны паштовы блок і зроблена адпаведная наддрукоўка на марцы „Крыж Ефрасіньні Полацкай".

У кастрычніку выйшла сэрыя „Помнікі архітэктуры Беларусі" з 6-ці марак.

Зьявіліся таксама беларускія маркіраваныя канвэрты і цэлы шэраг цікавых паштовых штэмпеляў, але пра гэта ў наступным нумары.

ФАЛЬШЫВАМАНЭЦТВА НА БЕЛАРУСІ

(Заканчэньне. Пачатак на 3-й старонцы).

Як гэта ні дзіўна, зафіксаваны выпадкі падробкі манэт у астрогах. У 1819 г. была выкрыта спроба зьняволенага ў Бабруйскай крэпасьці С. Аляксеева вырабіць 15- і 50-капеечныя манэты. Падобны выпадак адбыўся ў 1824 г. у Менскай гарнізоннай турме, дзе арыштаваныя шляхціцы Шумскі і Валіцкі займаліся фальшаваньнем 15- і 50-капеечнай манэты.

У 1824 г. улады былі заклапочаны тым, што ў Віцебскай губэрні распаўсюдзілася залатая манэта, якую „злонамеренные люди подвергают порче, снимая с нее часть золота химическими способами".

Праз два гады быў затрыманы віцебскі мяшчанін С. Верабьёў у сувязі з падборкай манэтаў.

У 1858 г. было выкрыта крымінальнае супольніцтва, куды ўваходзілі жыхары Талачына, Воршы і Магілёва: В. Панкін, Б. Кронрад, Н. Дубнікаў і Беленькі, якія займаліся вытворчасьцю і распаўсюджваньнем крэдытных білетаў, а таксама фальшаваньнем сярэбранай манэты, у большасьці рублёвай.

Жыхары Віцебскай губэрніі Ідоскі, Булгарын, Юркевіч і інш. у 50-х г. г. XIX ст. займаліся распаўсюджваньнем фальшывых крэдытных білетаў.

У другой палове 50-х г. г. XIX ст. затрыманы бяльгійскі падданы Сіэс, кіраўнік Крайшчанскай суконнай фабрыкі ў Віленскім павеце. Ён быў абвінавачаны ў распаўсюджваньні фальшывых 10-рублёвых крэдытных білетаў. Сьледства выявіла, што фальшыўкі фабрыкаваліся ў Брусэлі, што бяльгійскія ўлады маюць да Сіэса сур'ёзныя прэтэнзіі. У выніку яго этапіравалі ў Брусэль, дзе ён быў асуджаны на катаргу.

Лічу магчымым прывесьці некалькі афіцыйных дакумэнтаў, накіраваных супраць падробкі грашовых сродкаў.

Сэнацкі ўказ ад 18.II.1804 г.: „На будущее время у крестьян, изобличившихся в делании фальшивых ассигнаций имения не описывать и не продавать, но оставлять в собственность законным их наследникам, ежели не будут преступленик тому причастны; на возврат же банкового капитала обращать только наличные деньги, которые у таковых делателей фальшивых ассигнаций найдутся, дабы семейства сего рода преступников от лишения всей собственности, не повергались безвинно в нищету, и не были бы на всю жизнь в тягость мирским обществам".

Шэраг указаў 1852 г.:

11.VI. Сэнацкі „О вознаграждении за открытие делателей и переводителей кредитных билетов" – ад 150 да 1500 руб. за данос на вытворцаў і да 300 руб. за пакараньне расаўсюджвальнікаў;

24.IV. Сэнацкі „О передании военному суду евреев Виленской, Гродненской, Минской и Ковенской губерний, кои будут изобличены в подделке государственных бумаг и выпуске их в обращение";

23.VII. Сэнацкі „О распространении правила о суждении военным судом евреев Виленской, Гродненской, Минской и Ковенской губерний, кои будут обвинены в подделке государственных бумаг и на лиц христианских вероисповеданий, изобличенных в соучастии с ними".

Валеры КАСМЫЛЕУ.
г. Менск.

НАША СПАДЧЫНА

Графік, жывапісец, скульптар, збіральнік фальклору – такім ведалі сучаснікі Язэпа Драздовіча. Спадчыну ён пакінуў немалую: творы і мастацкія літаратурныя палотны, якія ўслаўляюць прыгажосць роднага краю, унікальную графічную серыю, прысвечаную старадаўняй замкавай архітэктуры Беларусі, і партрэтную галерэю яе гістарычных дзеячоў. Кожнай новай работай сцвярджаў Я. Драздовіч веліч свайго народа, своеасаблівасць роднай зямлі.

Не даць адысці ў забыццё ўсяму, што створана адным са славутых сыноў Беларусі, узялася выкладчыца рускай мовы і літаратуры сярэдняй школы пасёлка Германавічы, што у Шаркоўшчынскім раёне, Ада Эльеўна Райчонак. Яе падзвіжніцкая праца завяршылася адкрыццём у пасёлку Дзяржаўнага музея мастацтва і этнаграфіі імя Язэпа Драздовіча. Тут можна пазнаёміцца з работамі славутага суайчынніка, з цікавымі экспанатамі з гісторыі беларускай культуры і побыту.

НА ЗДЫМКУ: Ада Эльеўна Райчонак вядзе экскурсію па залах музея.

Фота А. ТАЛОЧКІ (БЕЛІНФАРМ).

Працуем над філатэлістычным слоўнікам

Шаноўныя калегі, займаючыся выданьнем газеты „Беларускі калекцыянер", мы сутыкнуліся з шматлікімі праблемамі. Моўная праблема таксама не абмінула і наша выданьне, бо сёньня зусім не распрацаваная філатэлістычная тэрміналогія. Пакуль што ўсе тэрміны падаем усьлед за аўтарамі: у адных „маркі", а ў іншых – „познамкі". Таксама і з іншымі тэрмінамі. Але мы ведаем, што шмат каго хвалюе гэтае пытаньне і ёсць людзі, якія распрацоўваюць беларускую філатэлістычную тэрміналогію. Мы заклікаем усіх сьвядомых калекцыянераў, а таксама нашых шаноўных навукоўцаў далучыцца да гэтай справы, бо павінна ж быць, нарэшце, адна назва той рэчы, што завецца сёння ў адных канвэртам, у іншых капэртай, у трэціх агорткай. З гэтага нумару пачынаем друкаваць „Слоўнік беларускага калекцыянера", першыя матэрыялы да якога даслаў наш чытач з Менску Антось ВАСІЛЁЎ. Чакаем іншых лістоў на гэтую тэму.

Абонемент – падпіска.
Абонент – падпісчык.
Аванс – задатак.
Авиапочта – лятунская пошта.
Адрес – адрас.
Адресант – адпраўнік, адпраўшчык.
Адресат – атрымальнік.
Альбом для марок – познамнік.
Бандероль – апаяска.
Бланк – беляг.
Блок – выцінка.
Брак, дефект – загана.
Бумага – папера.
Гашение – кляйменьне.
Гравюра – рыціна.
Дублет – двайчак, спарыш.
Заказное – замоўны.
Зубцовка – зубоўка.
Карточка – картка.
Карточка маркированная – паштоўка.
Квартблок – квадра.
Конверт – агортка.
Лист – аркуш.
Марка – познамка.
Матрица – гнезка.
Номинал – назоўнік.
Номинальная стоимость – назоўны кошт.
Оригинал – істак, першапіс, першадрук, першаўзор.
Отпечаток – адбітак.
Отправление – пасланьне.
Оттиск – водціск.
Пакет – пачак.
Печать – друк.
Письмо – ліст.
Посылка – пасылка.
Почтальон – пачтар.
Раствор – расьцечнік.
Секретка – тайніца.
Серия – чародаўка, нізка.
Сцепка – сусчэп.
Тираж – наклад.
Штамп – кляймец.
Штемпель – кляйменьне.
Штемпель – кляймо.
Экземпляр – асобнік.
Эксперт – знаўца.
Ящик абонементный – скрынка падпісная.
Ящик почтовый – паштоўня.
Ящик для газет, писем (в домах) – лістоўня.

АБ'ЯВЫ

«Беларускі калекцыянер»
Год заснаваньня 1990
Рэдактар Алесь СЯРОЖКІН.
Выдавец Уладзімір ЦЯРОХІН.
Адказны за выпуск Мікола ДЗЕМІДОВІЧ.

Пры перадруку просьба спасылацца на „Беларускі калекцыянер". Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваньнямі аўтараў публікацый.
Аўтары апублікаваных матэрыялаў нясуць адказнасьць за падбор і дакладнасьць фактаў.

АДРАСЫ ДЛЯ ЛІСТАВАНЬНЯ:
211030, Ворша, вул. Флёрава, 7, кв. 16,
Сярожкін Алесь Міхайлавіч.
220131, Менск-131, п/с 417,
Цярохін Уладзімір Станіслававіч
(тэл. 61-21-78).

АРШАНСКАЯ ДРУКАРНЯ
Наклад 990 асобнікаў.
Заказ №3726.